

**Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi**

Elçin Hüseynbəyli

“ŞİMALLI GƏLİN”

Bakı – Mütərcim – 2010

Elçin Hüseynbəyli (ədəbi təxəllüsü: Qaraçuxa)
yazıçı-dramaturq, publisist

1961-ji il dekabrın 23-də Jəbrayılda doğulub. 1989-ju ildə M.V.Lomonosov adına MDU-nun curnalistika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi Katibliyinin üzvü, "Ulduz" curnalının baş redaktoru və Türk Dünyası Ədəbiyyat Dərgiləri Konqresinin baş katibidir.

Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində dram əsərlərinin alqı-satqısı üzrə Dövlət Komissiyasının üzvüdür. Ümumdünya Azərbaycanlıları qurultaylarının nümayəndəsidir.

2000-ji ildə İstedadlı gənc yazar kimi Prezident təqaüdünə layiq görülüb.

Ədəbiyyat üzrə ən nüfuzlu ödüllərin, o cümlədən **Yusif Səmədoğlu** adına ən yaxşı nəsr əsəri, **«Humay»** Milli mükafatının və **«Qızıl kəlmə»**nin sahibidir.

"Rəqs edən oğlan", "Balıq adam", «Tut ağajı boyunja», "İki nəfər üçün oyun", "Jənab XXI əsr", "Yovşan qağayılar" «On üçünjü həvari - 141-ji Don Cuan», «Şah Abbas», «Metro vadisi» kitablarının, altı romanın, yüzə qədər hekayənin, essenin və publisistik məqalənin müəllifidir.

Məşhur rus yazıçısı Andrey Platonovun hekayələrinin tərcüməçisidir. Əsərləri ingilis, rus, gürjü, fransız, polyak, ukrayna, alman, koreya, fars dillərində dərc edilib, Türkiyə, özbək, qırğız türkçəsinə uyğunlaşdırılıb.

Rusiyanın populyar «Drucba narodov» dərgisi 2009-ju ilin birinji sayında Elçin Hüseynbəylinin «Balıq adam» romanını dərc edib. «Literaturnaya qazeta» və «Literaturniy neznakomes» curnalı da 2009-ju ildə onun yaradılığına geniş yer ayırıb. Doqquz pyesi ölkə teatrlarında oynanıb.

Evlidir, iki övladı var. Siyasi mənsubiyyəti yoxdur.

Şımalı gəlin

Mən durduğum yerdə yox, getdiyim yerdə işə düşdüm. Az getdim, üz getdim, dərə-təpə düz getdim, yabaynan dovğa işdim, milçək mindim çay keçdim, sapand atdım quş vurdum, kəmənd atdım yal aşdım, sal qayaya dırmaşdım... Baho, alpinistliyim yenə də tutdu, deyəsən...

Qoy təzədən başlayım. Deməli, biz ikimiz – mən və çantam şad-xürrəm yola düzəlib getdik Şimal qonşumuz gilə. Bizi, yəni məni və pərsəngimi bu hekayədə anjaq səbəb rolu oynayacaq N şəhərinə (o şəhərin adın bilmək sizinçün maraqlı olmadığına görə, bu hekayədə onun adına rast gəlməyəjəksiniz), deyəsən, mal həkimlərinin (sizin dildə buna "veterinar" deyirlər) tədbirinə çağırmışdılar. Hansı tədbirə çağırıldığımı dəqiqləşdirmək üçün gerek mənə gələn dəvətnamələri axtarıb tapam, anjaq bu, elə də vəjib deyil, həm də ki, buna nə sizin, nə də mənim hövsələm çatar. Əminəm ki, əsil azərbaycanlı kimi sizi mənim

başıma gələnler maraqlandırır və indi onları sizə danışajam.

Mətləbə keçməzdən əvvəl səmimi-qəlbədən deyim ki, mal həkimi olmağıma jamişımız səbəb olmuşdu. Mən uşaq olanda Mirkişidən aldığımız, bir naxıra dəyən jamişımız bərk xəstələnmişdi, qarnı gedirdi və elə qarnı gedə-gedə də dünyasını dəyişdi. Öləndə yazığın gözlərində yaş gilələnmişdi. Qarın ağrısı məsələsində jamişımızla bağrıbadaş olduğumdan onun nələr çəkdiyini mən aralıdan duyurdum. Bizimkilərin vejinə də deyildi. Görünür, onların qarnı heç zaman ağrınamışdı. Ağrıyırdısa da, mən onların saatlarla ayaq yolunda qalmalarının şahidi olmamışdım. Olsa-olsa bu ağrıya nənəm bələd ola bilərdi. O da, hərdən çölə çıxma bilmədiyindən şikayətlənirdi. Mən də evdəkilərin ajığına adam yox, mal həkimi olmağa qərar verdim və rayon mərkəzindəki texnikumda iki il oxuyub, nənəm demiş padşahlara layiq diplom aldım və daş qəlbli olmağım barədə deyilən bütün fikirləri alt-üst elədim.

Aramızda heç bir sirr qalmaması üçün "Daş qəlbli" məsələsinə aydınlıq gətirmək vajibdi. Sizə izahat verim ki, mən uşaq vaxtı qonşuların toyuqlarının qılçasını qırmaqda mahir ovçu kimi ad çıxarmışdım. Qonum-qonşular bunu toyuqlara antihumanist münasibət kimi qiymətləndirirdilər. Əslində mən nənəmin arzularını yerinə yetirirdim. Çünki nənəm bostanımıza keçən qonşu toyuqlarına həmişə daş atıb, onların qılçalarının qırılmasını arzulayırdı. Çünki atdığı daş heç zaman onlara dəymirdi.

Bəndənin atdığı daşlar isə sərrast idi və mükafatlandırılmaq əvəzinə qonşularla növbəti qalmaqala səbəb olurdu. Əlbəttə, bunlar hamısı keçmişdə qalıb və mən haqqımdakı fikirlərin yanlış olduğunu çoxdandan sübut eləmişəm. Ona görə də hekayəmin melodrama hissəsinə keçək.

Hər şey əvvəldən yaxşı gedirdi. Təyyarəyə bilet almağım da, minməyim də, şəhərə çatmağım da. Maraqsız yerləri buraxmaq üçün qısaja ərz eləyim ki, Veterinarlar klubunda mənə iki metrlik bir vərəqə verdilər. Həmin vərəqədə tədbirin keçiriləcəyi qəsəbənin marşrutu jızılmışdı. Ordan çıxandan təxminən yarım saat sonra şəhərətrafı elektrik qatarlarına gedən stansiyadaydım. Perronda durub elektriçkanı gözləməyə başladım. Qatarların Buynuz qəsəbəsinə (tədbirin keçirildiyi yeri şimalı qonşularımız bu jür adlandırırıldı) gedib-getmədiyini soruşdum. Anjaq heç kim mənə javab vermədi. Mən bir də soruşdum. Nəhayət ki, bir qəder aralıda dayanmış adamları göstərdilər. Onların yanına gəldim. Elektriçkanın o xarabaya gedib-getmədiyini soruşdum. Yenə də heç kim javab vermədi. Javab vermədi nədi e, mənə adam yerinə qoymadılar. Soruşduğum adamlar dallarını mənə çevirdilər. Nağdı zənn elədim ki, qatar gözləmək baxımından mənə eyni statuslu adamlar saçımın qaralığına görə mənə saymırlar. Ona görə də özünüsevme instinktlərim qabardı və ağzımdan çıxanı onlara dedim. Dediklərimin təfsilatını danışmağa

həvəsim yoxdu. Anjaq "mən həkiməm və sizin kimi sarıbaş qoyunlara o qədər baxmışam ki..." çox qiymətli ifadəni sizə deməyə dəyər. Həkim sözünü mən xüsusi pafosla dedim və əlimdəki çantanı fırladıb yerə çırpmaq istiyirdim ki, qoja bir qadın çantamı yox, hirsimi göydə tutdu və "javan oğlan, əsəbiləşməyin. Əsəbləriniz qojalanda lazım olajaq", - dedi, - "siz deyən elə o xarabaya gedir".

Mən Hajileylək kimi məğrurjasına vaqona qalxdım. (İfadəyə fikir verdinizmi- "Hajileylək". Sonra da deyirlər ki, mənim hekayələrimdə obrazlı ifadə çatışmır). "Bura boşdur?" - soruşdum. Yenə də cavab gəlmədi. Mən də ajiqla cavab gözləmədən oturdum. Bir də axı nəyə görə ijjazə almalıydım e. Yer dədəsinnən qalıb? Yoxsa qatarı dədəsi ijjad eləyib? Bunları fikirləşə-fikirləşə böyrümdə oturana da fikir verdim. Javan bir qadınıydı. Əslində mən onun javan olmağını lap sonra qatardan tullananda gördüm. Çünki alt köynəyi qırçınlydı və həmin qırçınly köynəyi anjaq javan xanımlar geyinirdilər. Yanında da balaja oğlan uşağı varmış. Mən buna fikir verməmişdim, elə ona görə də sonradan diqqətsizliyimin altını çəkdim. Həmişə belədir də, gerek uşaqlara xüsusi diqqət yetirəsən, ilk baxışdan onlarla dost olasan. Yoxsa ki...

Hələlikse oturub çölə baxırdım. Nə haqqındasa fikirləşirdim. Nə fikirləşdiyim elə də vajib deyil. Mürgüləmək kimi şirin, qayğısız və vajib bir prosesə qədəm qoymaq istəyirdim ki, nəysə böyrümü qızdırdı. Həmin o

qadının böyründə oturan balaja gədəjik yanımda durub, həcəmət, həcəmət də yox e, həcəmət kəndçimiz Zalxanın İmralıda gördüyüdü, olsa-olsa barama qurduna oxşuyan balaja ilanjiğin əlində tutub arxayın-arxayın ijtimai yerdə qadağan olunmuş işlə məşğul idi, sizin dildə desək, üstümə dızqırdırdı. Mən qışqırıb, ayağa qalxdım. Bu biabırçılığa görə onun anasını o ki, var söydüm. Anası "sən allah bağışlayın" deyə dil qəfəsə qoymurdu. Böyüdəkilər gülüşürdü. Onların bu gülüşünə uşağın anası da qoşuldu. Mən hirsimdən köynəyimi çıxarıb suyunu, diqqət: üfunətli suyunu qadının üstünə sıxdım. Qadın, deyəsən, bunu gözləmirdi. O da qışqırıb ayağa qalxdı. "Təربiyəsiz"-dedi. Dedim təربiyəsiz özünsən, dədəndi, pişiyinizdi. Bayaqdan pişiyinin təربiyəsindən jamaata danışıb başımı xarab eləyir. İndi zılqa bir oğluna öyüd də verə bilmir. Qadın dedi ki, mən, guya qəlbsiz adamam və mənim kimi daşürəkli məxluq görmüyüb, guya ki, mənim üstümü batıran o abırsız gədəjik uşaqdı və hər şeyə fikir vermək lazım deyil. Dedim siz bilirsiz mən kiməm?! Javab gözləmədən və inandırıcı görükmək üçün "patsientim" olmuş quzu ilə çəkdiyim şəklimi və curnalda dərij olunmuş "Heyvanların dostu" məqaləsini onların gözüne soxdum. "Mənəm daşürəkli?" - bağırdım. Əsəbdən başımın damarları şişdi. Anjaq gülümsəyən şəklimə baxan kimi sakitləşdim. Nejə də xoşbəxt idim. Quzu da mənimlə birlikdə gülürdü və özjiyəzimə oxşayırdı.

Mən daş ürəkli olmamağımı Rusiyanın ortasında da sübut eləmişdim. Sözsüz ki, qadın mənim bu sözlərimin və şəklimin qabağında əridi. Əvəzində dedi ki, mən əsəbiləşməyim, Vovoçkanın xasiyyəti belədir, mənim yanımda bir kişi görəni kimi onun üstünə... o məsələ. Dedim nə "o məsələ". Hər şeyin öz adı var və onu demək lazımdı. Təbii ki, mən həkim idim və Hippokrat andına sadıq qaldığıma görə sakitləşdim, bayaq perrondakı qadının əsəbiləşməmək tövsiyələrinə əməl elədim. Mən billəni bizim texnikumda Hippokrata əsəbiləşməməyə görə and içirdilər. Çünki mən əsəbiləşən kimi müəllimlər mənə Hippokrat andını xatırladırdılar. Hətta bu belə deyildisə də, həmin məqamda Hippokratı xatırlamaq vəjibiydi. Bu barədə fikirlərə baş vurmaq istiyirdim ki, qadının jingiltili səsi lap qulağımın dibində səsləndi. Bu dəfə onun səsi çox həlim və yumşaq idi. Qadın məni başa saldı ki, tədbirin keçirildiyi yer onların evlərinə yaxındır və məni evlərinə aparıb paltarımı yuya bilər. Dedi ki, təəjjüblənmiyim. Çünki evdə bir anasıdı, bir də Vovka.

- Bəs əriniz?

- Ərim yoxdu, - dedi.

- Nejə yeni yoxdu, bəs bu uşağın atası kimdi?

- Onun atası yoxdu. - Qadın bu sözü elə dedi ki, elə bil əri olmaq ayıb şeydi.

- Nejə yeni yoxdu, bəs bu, göydən düşüb? – Mən bu sözləri həmin gədəjiyin böyrünə dürtmələyə-dürtmələyə dedim.

- Bəli, -dedi, - göydən düşməsə də yerdən çıxıb. Biz onu yoldan tapmışıq.

Sonra Vera (qadının adı beləymiş) dedi ki, mən onun təklifiylə razılaşsam, yaxşı olar. Peşman olmaram. Anjaq mən peşman oldum. Əlbəttə, bu hadisə baş verənə qədər, yəni mən peşman olana qədər hər şey yaxşı getdi.

Biz Verayla evə gəldik. Evə gəlməmişdən qabaq Vera qatarın "stopkran"ını qırdı və mənə məjburlandı ki, vaqonnan yerə atılım. Onu da belə izah elədi ki, burdan qəsəbəyə yol kəsədir. Mən təbii ki, həyatım üçün belə risklərdən boyun qaçırdım və ayağımı dirəyib dayandım. Vera Vovkayla aşağı düşdü. Vaqon tərpənəndə Vovkanın yerdə durub mənim qəzet, curnal və sənəd olan papkımı, yəni mənim həyatımın bütün mənasını, lap düzünü bilmək istiyirsinizsə, mənim həyata "vizitni kartoçka"nı əlində yellətdiyini gördüm. Vovka, görünür, papkanı mənim qızğın vaxtımda, yəni əsəbilik havasında üzəndə çırpışdırmışdı. Mən qapıya tərəf atıldım, qapını açıb çantalı-zadlı yerə tullandım. Verayla çöllüyün düzündə söyüşməyim, az qala evə qədər davam etdi, anjaq Hippokrat andı burda da köməyimə çatdı və yad yerdə özümü ələ almağa məjburlandım.

Gözlədiyimin əksinə olaraq Veragildə mənə yaxşı qarşıladılar. Qarşıladılar deyəndə ki, Veranın anası pişiyi ilə doqqazın ağzında durub bizi, yəni Veranı gözləyirdi. Veranın anasıyla görüşməyi him-jimsiz ötmədi. Və bu

ağız-göz əymələrinin mənim bərəmdə olması şübhəsi-
ziydi.

Boynuma alım ki, Vera mənə verdiyi sözə kişi qızı
kimi əməl elədi. Paltarımı yudu və tez də qurutdu. Mən
isə hamamda yuyundum. Hamam deyəndə ki, bu
balaja üstü örtülü yer əl damı, daha doğrusu donuz
tövləsinə oxşayırdı, anjaq səliqəliydi. Veragildəki
rahatlıq o qədər xoşuma gəldi ki, dəvət olduğum
tədbir az qala yadımdan çıxdı. Anjaq heyvanların dostu
imiji mənə bu fikirdən daşınmağa məjbur elədi.

Təbii ki, tədbirə bir yerdə getdik. Mən özümü da-
hilər kimi aparırdım. Əslində bunu eləməyə haqqım da
vardı. Çünki belə tədbirlərə hər adamı, o da ki, ola mal
həkimini, dəvət eləmirlər. Mən sizə sərxoş
olmağımdan, həkimliyin neyə də gözəl peşə olması,
xalqlar və heyvanlar dostluğunun vəjibliyi bərədə
nitqlərimdən danışıb, onsuz da xarab olan başınızı
pozmaq istəmirəm. Anjaq səhərişi günü, Veragilin
həməni o səliqəli donuz tövləsində ayılında Vera
mənə axşamki hərəkətlərimdən çox həvəslə danışdı,
mənə ayrı adam olmağımı, yəni heç kimə
oxşamamağımı xüsusi avazla qulağıma sırğaladı. Vera
dedi ki, mən tələsmirəm, bir iki gün də onlarda qala
bilərəm. Mən elə o saatdaja razılaşdım. Anjaq gərə
qalmayırdım. Çünki sonrakı günlər mən Veroçkanı
sevdim (artıq mən ona Veroçka deyirdim və siz də
razılaşarsınız ki, bu, mənə ülvə məhəbbətimin
ifadəsiydi).

Bir gün həyatın və sevginin mənə verdiyi xoşbəxtlikdən həzz alırdım. Veranın pişiyi də böyrümdə uzanıb xoşallanırdı. Özü də, deyəsən, Veranı mənə qısqanırdı. Anjaq Vovka kimi artıq-əskik hərəkət eləmirdi. Hərdən mənə baxıb sakitjə miyoldayırdı. Mən qadınların düşündüyüm qədər də zəhlətökən olmadığını yenijə kəşf eləyirdim ki, telefon zəng çaldı.

- Alo, Vera Arakelovnanı olar?

- Kimi?

- Vera Arakelovnanı.

Dedim burda elə adam olmur və telefonu qoydum yerə. Telefon yenə də zəng çaldı. İndi qadın səsiydi. Bu dəfə Vera Arakelovna Paqosovanı soruşurdu. Mən mamaşamnan (Veranın anasına mən də «mamaşa» deyirdim) soruşanda ki, burda Vera Arakelovna olur, ya yox. Dedi, bəs bilmirsənmi, bizim Veranı deyirlər.

Azərbaycanlı Jini mənim təpəmə vurdu. Nejə yeni, Vera Ermənidir?! Bu sözləri deyərəkən sifətim sual və nida işarəsi forması aldı.

-Yox, - dedi, - rusdur.

- Bəs bu Arakel hardan çıxdı?

- Uvalnitelnidən. Yəni ki, Veranın atası Arakel burada əsgərlikdəymiş və bir dəfə yaxşı davranışına görə şəhərə gəzməyə buraxılıb, ayağı sən demə, təsadüfən ilişib və təsadüfən yığılıb Veranın anasının üstünə və nejə yığılıbsa, 9 aydan sonra təsadüfən Vera dünyaya gəlib. Tək analara o vaxt pis baxdıqlarına görə atasının adını elə Arakel yazdırıb. Ola bilsin ki, Vera heç

Arakeldən deyilmiş. Anjaq bunu neyə sübut eliyə bilərdin ki... O vaxt elm indiki kimi inkişaf eləməyibmiş, adamlar da belə şeyləri, yəni hamiləlikdən qorunmağın yolunu və uşağın kimdən olmasını düz-əməlli bilmirmişlər. Adamlar onda avamıymışlar. Şükür allaha ki, Arakelin "uvalnitelni"si təsadüfən yaddan çıxıb onlarda qalıb. Uşağın ondan olmasının yeganə sübutu bu imiş, hər halda bunu «zaqs» işçilərinə sübut kimi göstərmək olarmış. Anjaq bilsəymiş ki, məsələ sonradan belə olajaq, yəni sovet hökuməti dağılajaq belə iş tutmazdı. Peyğəmbər-zad deyil ki...Elə Arakel əvəzinə Vaska yazdırardı. Vaskanı da, zaqsdakıları da birtəhər yola gətirmək olardı. "Kişilər onsuzda hamısı bir bezin qırağıdı"...

Bütün bu izahatlar beynimə batmırdı. Mən Rusiyanın düzündə millətin adını biabır eləmişdim. Bunları fikirləşdikjə qan dövranım Molla Nəsrəddinin təzmiş eşşəyi kimi sürətlə fırlanırdı. (Bu da bir obrazlı ifadə!) Bu tempə uyğun olaraq evdə qırğın salmışdım. Onların məni qəsdən aldatdıqlarını deyirdim. Qaçıb çardağa çıxdım. Özümü öldürməkdən başqa çıxış yolum qalmamışdı. Nəyə yəni mən erməni qızı sevmişəm. Onun nəvzaşın çəkmişəm, sığallamışam. Hələ bir az da qalsaymışam, Veranın uşağı da olajıqmış. Yaxşı ki, qardaşı yoxuymuş, birjə erməni dayımız kəmiydi. Bu fikirlər ürəyimdən keçən zaman Vera mənə yalvarırdı ki, özümü atmayım. Əlbəttə, bu çardaqdan atılmaqla

ölen deyildim. Uzağı şikəst ola bilərdim. Ölsəydim də, mənə Vaska basdırıjaqdı.

Mən ölümümü təsəvvür edirdim. Veragilin evi, çardağ qarışıq təxminən 5 metr olsa da, mən daha hündürdən yıxıldığımı, daha doğrusu Nyuton nəzəriyyəsinə əsasən yerə tərəf, özü də təpəsi üstə uçduğumu görürdüm. Veranın üstümdə ağılamağı, saçını yolmağı mənə ləzzət eləyirdi. Qadının sevdiyi kişinin jənazəsi üstündə saçını yolması hər adama nəşib olmur. Və bu, hər adama nəşib olsaydı Azərbaycan şairləri jənazələri üstündə saç yolan qadının əsrlərlə həsrət və xiffətini çəkməzdilər. Heyif ki, Vera erməniydi, azərbaycanlı deyildi. Görünür, mənim də bəxtimə belə yazılıb. Hələ keşişi demirəm. Üstümdə ayınlar ijra eləyirdi. "Vo imya ottsa, sına i svyatova du-xa". Savadsızlar üçün deyim ki, bu, «atamızın, oğlumuzun və müqəddəs ruhun xatirinə» deməkdir. Kilsə xoru qulaqlarıma gəlirdi. Bu lap yaxşı oldu. Çünki mən uşaqlıqdan xor kapellasına qulaq asmağı xoşlayıram. Əslinə qalsa bu musiqi və din məsələsinin mənim hekayəmə dəxli yoxdu. Anjaq müsəlman kimi doğulub, xaçpərəst kimi basdırılmaq da heç kişilikdən deyil. Düzü heç bilmirəm müsəlman nejə olurlar. Məsələn, xristianlarda uşağı xaç suyuna salanda dönüb olur xaçpərəst, bəs biz nə vaxt müsəlman oluruq? Nəysə, mənim belə fəlsəfi düşüncələrə vaxtım yoxuydu. Özü də heyif deyil, azərbaycanda ölmək. Adamı qoyurlar ortaya, yol ki, başını yolasan, jir ki, üzünü jirasan.

Anjaq ruslar araqdan dümçüyürlər. Sonra da adamı uzadırlar stolun üstünə, boğazına da "baboçka" taxırlar. Yaxud da ölünü stolun üstünə uzadandan sonra araq içirlər. Dəxli nə. Axır ki, öz məzhəblərində nəyə eliyirlər. Mənə geyindirilən kostyum da xoşuma gəlmədi. Bu, deyəsən, Veranın mərhum atasının söyxasıydı və ətım ürpəşirdi. Hələ o Vaskanı demirəm. Yalandan ağlıyır. O köpəyoğlu mənə bir dəfə də görmüyüb. Yəqin o mənə görsüdü, mən də onu görərdim. Anjaq mən onu görməmişdim. Heç könülaçan mənzərə deyildi. Mən uşaqlıqdan belə ölüm arzulamamışdım. Eşşəyimizin anqırtısı, itimizin hənirtisi, toyuğumuzun qaqqıltısı qulaqlarımda ölməliydim. Çünki mənim taleyimə belə yazılmışdı və mən o taleyə, hələ desən eşşəyimizə, itimizə, pişiyimizə xəyanət eləyə bilməzdim.

Vera mənə yalvarırdı. Onun göz yaşları bəbəkələrindən dığırlandıqja, yazığım gəlirdi. Onun niyə erməninin belindən gəldiyinə görə allahı-bəndəni qatmışdım bir-birinə. Bəli, mən Veranı sevirdim, anjaq düşməni qızıyla evlənmək, millətin adını batırmaq elə də asan iş deyildi. Lakin mən özümdə milli qeyrət və kişilik tapıb ondan aralana bildim. Özümü birinci elektrıçkaya atdım və bu fəjəvi hadisə baş verməzdən qabaq, yəni Veranı sevməzdən əvvəl mənə əsəbiləşməməyi tövsiyyə edən həməni qoja qadını gördüm. Qadının qoja gözləri gülürdü...

Mən isə onu, o böyük sevgini unutmaz üçün evə məktub yazdım. Təbii ki, mən evə məktubdan tez çatdım və məktubu oxuyanda daha çox xəjalət çəkdim. Mən məktubda onu sevdiyimi etiraf edirdim. Nə aji rəzalet və həqarət! Ermənini sevmək!? Lakin böyük sevgini milli hissə qurban verdiyimə görə, yaxud əksinə, milli qürurumu sevgi hissə qurban vermədiyimə görə, özümü qovaq ağajımızdan da uja və vüqarlı hiss eləyirdim. İndi uşaqılıqda başındakı üzümlərə əlim çatmayan qovaq ağajının lap kəlləsində oturub, üzüm gilələrini bir-bir ağızıma atırdım və dənələrini ağajın dibindən keçən adamların keçəl və pırpızlı başlarına yağdırırdım. İnsanlar nə qədər jiliz, misgin və yazıq idilər. Mən isə xoşbəxtliyin və bədbəxtliyin bir addımlığındaydım...

Sən demə hər şey mən fikirləşdiyim kimi də deyil-miş, böyük sevgidən, onu unutmazdan da əzablı iş varmış və bu, mənim əvvəljdən, hələ dünyaya gəlməmişdən, bəlkə heç mənim atam, anam da yer üzündə olmamışdan alınma yazılıbmış...

Sizi intizarda saxlamamaq üçün deyim ki, bu hadisədən bir neçə gün keçəndən sonra telefon zəng çaldı. Mənə yox, müdirimizə. Müdir də məni yanına çağırıldı və diqqətlə üzümə baxdı. Sonra durub pənjərənin qabağına getdi. (Siz belə maneraları kinolardan görmüsünüz). Və sonra, "yenə də nə p... qaynatmışan"-soruşdu.

-Heç nə. Nə olub ki?

-Onu səndən soruşmaq lazımdı. Çünki səni ke-qe-be-dən axtarırlar. Müdir qorxunj və əzəmətli görünmək üçün KQB sözün hejalarla və pauza verə-verə dedi və sonra əlavə elədi: Daha doğrusu axtarıb, tapıblar və səni ora dəvət edirlər və başı ilə KQB-nin binasını göstərdi.

-Bilmirəm – dedim – bəlkə, son eksperimentlərə görə. Axı mən İngiltərə jins düyələri ilə bizim kələlərin təbii mayalanması nəzəriyyəsi üzərində işləyirdim.

-Bu, eksperimentlik məsələ deyil. Sən yaxşı-yaxşı fikirləş.

Mən, təbii ki, fikirləşmədən "bilmirəm" dedim...

KQB-də məni ağ köynəkli, qara qalstuklu və ey-nəkli ortayaşlı kişi qarşıladı. Onsuzda onların hamısı bir-birinə oxşuyur, heç oxşamasa da mən onların hamısını elə bir gözdə görürəm...

- Qəhrəman sizsiniz, deməli. – Bu, sualdan çox, tənəyə oxşayırdı, özü də daha yaxşı olardı desin ki, «deməli, qəhrəman sizsiniz?». Jümlə quruluşu xoşuma gəlmədi.

- Nə qəhrəman?

- Suallara javab verəndə tələsmiyin. Düzdü hələ sual-javaba başlamamışıq... Siz Vera Arakelovnanı yaxşımı tanıyırsız? Mən bu sualdan təəjjübləndim, təəjjübləndim də yox e, üzümün damarları qaçaraq düşdü:

- Siz onu hardan tanıyırsız ki?

Yenə də kinolardakı kimi ütülənmiş javab:

- Burda sualı mən verirəm, javan oğlan.

Dedim, bəli yaxşı tanıyıram. Və heç sual gözləmədən sizə danışdıqlarımın hamısını bala-bala ona danışdım. Dedim ki, onu unutmaq üçün mən ən ülvü sevgimi belə millət yolunda qurban vermişəm.

- Deməli belə, erməni...sevgi... məhəbbət... Javan oğlan, siz də, mən də bilirik ki, bu sevgi-məhəbbət oyunları boş şeydir, onlar qalıb keçmişdə. İndi Leyli-Məjnun zamanı deyil.

Xahiş elədim ki, mənim adımdan danışmasın. Dedim ki, Veranın ermənilərə heç bir dəxli yoxdu. O, heç atasının da üzünü görmüüb. Hələ anasının qarında olannan yetim qalıb, atası onu heç bir dəfə də sığalamıyıb. Yəni anasının qarını, uşağın orda neçə təpik atmasını da görməyib. Sonunju sözlər mənim baş tutmuyan qayınanamın sözləriydi.

-Söz güləşdirirsən, -dedi, - səni gönəderərik filtira-siya şöbəsinə aqlın gələr başına.

Mən özünümüdafie üçün dedim ki, Veranın atasının adı Arakel, yox Adil də ola bilərdi. Soyadı da olardı Paşayeva. Bu, sırf təsadüfdür.

- Uşaqlar təsadüfən olmur, javan oğlan. Tay bu qədər də yox da. Bəlkə biz kənddən gəlmişik. Uşağın nədən və hardan əmələ gəlməsini bilmirik?..

- Axı o heç erməniyə bir kəlmə də bilmir.

Mən indi Veranı müdafie edirdim, buna görə də ke-qe-beşnikin gözləri İspan öküzlərinin gözləri kimi getdikjə qızardı. (Gördünüz obrazlı ifadəni!? Alın a...)

Ke-qe-beş-nik:

- Biz bunlara sonra baxarıq, -dedi...

Mən salındığım balaja otaqda dərin fikirlərə qərq olmuşdum. Hərəsi elmi- tədqiqat institunun araşdırma obyektı olan javabsız suallar. Onlar mənim Vera ilə görüşməyimi hardan bilə bilərdilər. Bu, mənə qarşı böyük bir sui-qəsdin tərkib hissəsi də ola bilərdi. Mən Veradan, onun anasından da şübhələnməyə başladım. Onlar məni niyə evlərində saxladılar? Mən ki, onların qohumu deyildim. Onlar mənə söz alırmışlar. Qatarda mənə gülən qadın da ke-qk-beş-nik imiş. Bu müdrük və dərin fikir məni qəfildən çuğladığından ağıl ifadə edən geniş alnımı soyuq tər basdı. Barmağımı dişləyib, jəld məni saldıqları balaja otaqda ayağa qalxdım və mətin kommunistlərə layiq addımlarla otaqda addımlamağa başladım. Görüşlərimin detallarını bir-bir yadıma salmağa çalışırdım. Həmin detallar gözümün qabağından kino lenti kimi yenidən keçməyə başladı. (Siz bu mənzərəni və qəhrəmanın ürəyindən keçənləri kinolarda görmüsünüz). Alnımın qırışları jiddi fikirləşməyimdən xəbər verirdi. Aha, mənə gülümsəyən həmin qadın Veranın anasıymış. Sadəjə qrimlənməmiş. Bax, elə ona görə də Vera yolun ortasında məni qatardan düşürüb ki, anası bizdən qabaq evə getsin və hərif, yeni mən heç nədən şübhələnməyim. O, uşaq, balaja gədəjik... O heç də balaja deyilmiş... Yaxşıja öyrədilmiş xəfiyyə imiş. Mənim sənədlərimi də xüsusi tapşırıqla götürüb ki, onların dalına düşüm. Bu, sonraki əməliyyatlar üçün onlara lazımmiş. Burda İngiltərə kəş-

fiyyatının da əli ola bilərdi. Dünyanın bütün xəfiyyə idarələri, hətta ola bilsin ki, İnterpol da bu işə girişmişdi, mənimlə maraqlanırdı. Bəlkə mənim apardığım eksperimentlər doğrudan da böyük bir kəşf, dünya sivilizasiyasının indiyə qədər görmədiyi böyük bir iş idi. Yazıq nənəm, uşaqlıqdan o mənim böyük alim olmağıma inanmışdı. İndi o yoxdur və mənim - nəvəsinin kimlərlə və nəyin üstündə mübarizəyə girdiyini görsəydi, bəlkə də ölməzdi. Alnımı ovuşdura-ovuşdura qalmışdım. Burda, şübhəsiz ki, nəysə ciddi bir məsələ var. Bəlkə, məni sınaşırlar. Ola bilər. Vətəndaşların nə dərəcədə öz ölkəsinə sədaqətli olmasını yoxlamağın yollarından biri də budur. Onlar mənim boşboğaz olub-olmadığımı da yoxlaya bilərdilər. Başqa planetdəki adamlarla əlaqəyə yalnız inanılmış və ağzını mumlamağı baxan adamları göndərirlər. Onlar uşaqlıqdan mənim başqa planetdən gələn adamlarla maraqlandığımı, kosmonavt olmaq arzumu da öyrənə bilərdilər. Axı jamişimiz öləndə nənəm mənə demişdi ki, o ölməyib, ruhu başqa dünyadadır. Dəqiq yadımda deyil, nənəm bu sözləri babam rəhmətə gedəndə, yoxsa jamişimiz öləndə demişdi. Anjaq demişdi ki, elə onun da, yəni nənəmin də ruhu göyə ucajaq. Yalnız mən onları xilas edə bilərdim. İndi başa düşdüm ki, mənim mal həkimi olmağım təsadüfi deyilmiş. Çünki uşaqlar təsadüfi doğulmadıqları kimi, mal həkimi də təsadüfi olurlar. Bəlkə elə ona görə də məni başqa insanların yaşadığı qalaktikaya göndərmək istəyirlər.

Hər halda bu, çox ciddi məsələydi. Bəlkə, heç nəyi boyuna almamalı. Mən kinolardakı kəşfiyyatçıları yada salırdım. Hər şeyi rədd etməli. "Mən heç nə bilmirəm, Heç nə eşitməmişəm. Partizanlar yadındamı? Onlar məni aldada bilməzlər..." Təbii ki, burda mənim 2 il texnikumda oxuduğum illər və heyvanlar üzərində apardığım eksperimentlər də kanıma gəldi. Hippokrat andı. Janavarların mühasirəyə düşəndə özünü aparması...

-Mən heç kimi tanımıram. Təkrar dindirilməyə aparılarkən, - dedim.

-Bu sözləri orda deyərsən-nəzarətçi dedi.

Müdirimiz də sizə və mənə tanış keqəbeşnikin otağındıydı. Və mənim sözlərimi eşidən kimi gözləri çıxdı kəlləsinə.

-Nejə yəni tanımırısan!? Vera özü sənin dalınja Bakıya gəlib, indi isə KQB-nin izolyatorundadı. O, hər şeyi boynuna aldı.

"...Növbəti dəfə məni sınağa çəkirlər. Ola bilməz..."

-Mən heç nə bilmirəm. Yalandır, - dedim, - mən heç kimi tanımıram.

Müdir ke-qe-beş-nikə baxıb, başını buladı və şəhadət barmağını gijgahında fırladı...Sonra:

-Biz ora məktub göndərdik. Hər şey doğru çıxdı.

-Nə doğru çıxdı? Siz yalan deyirsiniz! (Gördünüz mətanəti və qüruru!)

-Həyəjanlanmayın, javan oğlan, - deyə həməən ke-qebeşnik dilləndi, - bizim şübhələrimiz əsassızıymış. Bu sözləri deyə-deyə o, mənə bir məktub uzatdı. Xüsusi qrifli məktub N şəhərindən idi. Orada yazılmışdı ki, məktəb müəlliməsi Veranın atası yoxdur. Heç yerli-dibli atası olmayıb...

Sonrakı hadisələr isə əvvəljdən yaxşıja düşünölmüş əməliyyatın sonluğı kimi sürətlə inkişaf etdi. Sən demə Vera mənim dərdimə dözməyib, xəffətimi çəkib və gəlib Bakıya. Elə aeroportdaja Veranı ad və familinə görə həbs eləyiblər.

Mən isə vijdan əzabı çəkirdim. Məni sevən bir qadından şübhələndiyimə görə, məni sevən qadının, jənazəmin üstündə saçlarını yolmağa hazır olan qadının səmimi hissələrinə həqarətlə yanaşdığıma görə. Mən heç jamişımız öləndə də bu hissəri keçirməmişdim. Görən indi, yazıq nənəm dursaydı, öz böyük sevgimə şübhələndiyimə görə məni anlayardımı. Mənə qoynunda alma, yumurta gətirərdimi. Görən, indi məni uzaq qalaktikaya göndərərdilərmi? Suallar javabsızıydı.

Zavallı Vera. Onu aeroportdan geri qaytardılar. Mənə isə ijazə verdilər ki, aeroportun şüşəsi arxasından onunla vidalaşım. Həmin mənzərəni təsvir etməyin mənim üçün nə qədər ağrıdıjı olduğunu hiss etməmiş deyilsiniz. Ona görə də xoş sonluğı xatırlamağa dəyər...

Mən Buynuz qəsəbəsində Veragilin mənzillərinin qapısının ağzındaydım.

-Vera, Veroçka, bu mənəm! - dedim.

Vera atılıb boynumu qujaqladı. Şalvarımın balağı isə yavaş-yavaş islanırdı. Vovajıq şalvarıma dızqırdırdı... Hər ikimizin surəti Vovajığın qısqañlıqdan yaratdığı xırdaja gölməçəyə düşmüşdü...

Dekabr-1998.

Gözünə gün düşür

Gözünə gün düşür. Gözlərini qıya-qıya pənjərədən uzaqlara baxır və məktubun birinci jümləsini xatırlayır: «Bu nə zamansa baş verməliydi. Sən bunu yaxşı bilirdin...»

İlk jümləni ürəyində bir neçə dəfə təkrar elədi, razılaşdı. İkinci jümləylə əllinin-əliyə. Çünki şübhə eləyirdi. Ərinin ölümsüzlüyünə inandığı üçün.

Məktubu sırağagün səhər yuxudan duranda dolabın üstündə tapdı. Daha doğrusu, məktub onu tapdı və ərinin xəttini tanıdı. O getmişdi. Dan üzü söküləndə... 31 il bir yastığa baş qoyduğu arvadını yuxudan durquzmamış, vidalaşmamış, sakitjə. O, ölümü də belə qarşılayardı, yəqin.

Əri sağalmaz xəstəydi. Hamı bunu yaxşı bilirdi və ölümünü işğal altında olan kəndlərində qarşılamaq istəyirdi. Fillər kimi, amma əlaqaranlıqda yox, dan üzü, günəş üfüqdən çirtlayanda. O, günəşlə birgə doğulmuşdu. Hər ikisi eyni zamanda çığırılmışdı.

«Bu məlumatları bir neçə dildə informasiya agentliklərinə və tele-kanallara paylayarsan, (gördüyün kimi, özüm əvvəljədən hazırlamışam) qoy, yaysınlar, ermənilərə də çatsın və məqsədimin nə olduğunu məndən qabaq bilsinlər...» Sonra da həmin xəbər: «Hamıya bəyan edirəm ki, mən 53 yaşlı həkim («dünyaya məşhur» sözünü yazmağa yəqin ki, utanmışdı) altı aydır ki, ağır xəstəyəm, sağalmağa heç bir ümidim yoxdur, ölüm ayağında kəndimizə getmək, həyatımızda ağaj əkmək, sonra isə orada ölmək istəyirəm. Qoy, bu ağaj dünyadakı münaqişələrin hamısına etiraz əlaməti, sülh rəmzi olsun...» Daha sonra xəbərdə rayonunun və kəndinin adını yazmış, imzasını qoymuşdu.

Məktub əlindəydi. Ondan ərinin nəfəsi, hənirtisi gəlirdi. Məktubu öpdü, ərini son dəfə bu məktub görmüşdü. Çıxılmazlıqda qalmışdı. Əvvəljə istədi ki, ərinin getdiyi marşrutu polisə xəbər versin, yəqin ki, onu yoldan qaytara bilərdilər. Çünki mənzil başına altı-yeddi saatlıq yol idi. Ordan o tərəfə isə çayı tutub gedəjəkdi. Güman ki, qaranlıq düşəndən sonra. Axırda qərarını dəyişdi. Bu, ərinə xəyanət olardı.

Əri o yerləri yaxşı tanıyırdı və planını bir neçə dəfə arvadına danışmışdı. O, ərinin son vəsiyyətini yerinə yetirməliyi...

53 yaşlı onkoloq - həkim arvadının güman elədiyi kimi, mənzil başına təxminən altı saata çatdı.

Qesəbədən iki kilometr aralıda hərbi post qoyulmuşdu. Burdan o tərəfə gediş qadağanıydı. Qaranlığın düşməsinə bir neçə saat vardı. Həmin vaxtı qesəbənin çayxanasında keçirdi, yəni zamanı dirigözlü öldürdü. Çayxanada ondan başqa iki müştəri vardı. Odun peçinin yanında oturub nərd oynayırdılar. Sonradan bildi ki, zər atanlardan biri çayxananın sahibidir.

O, bu qesəbəni pis tanıyırdı. Uşaqlıqda burda çox olmuşdu. Xalasıgil bu qesəbədə yaşayırdı. Yayda onlara qonaq gəlirdi. Xar tut yemək üçün. Həmişə də danlanardı. Anası tutdan qıpqırmızı olmuş üst-başına baxıb ajiqlananda xalası köməyə gəlirdi.

Burdan kəndlərinə 14-15 kilometr anjaq olardı. Axşam çayı tutub getmək lazıymıydı. Onda azmazdı, həm də qəfil təhlükə olarsa, özünü çaya atar, suda gizlənərdi. Bərayi-ehtiyat əlavə paltar da götürmüşdü. Ağrıkəsiji «stadol» iynələri bir sutkaya çatardı. Özü belə istəmişdi. Ağrılar çox olanda ölümü də qarşılamaq asanıydı. Morfi kimi adamı başdan edən dərmanları sevmirdi. Bu jür xəstələri çox görmüşdü. Onlar morfi qəbul edəndən sonra key kimi olurdular. Görünür, ölümün yaxınlaşmasından qorxurdular. Amma o, ölümü ayıq başla qarşılamaq istəyirdi.

Gün batandan sonra çayxanada adamların sayı yavaş-yavaş çoxalmağa başladı. Üst-başlarından, çayxanaçı ilə münasibətlərindən sezilirdi ki, işçiz-güjsüz adamdılar. Javanlar daha çox təsadüfi qazanjlara və hökumətin ayırdığı yardımlara, ata-

analarının, babalarının pensiyalarına, yaşlılar isə allaha bel bağlayırdılar. Javanlardan artıq qalsa, onlara da nəşə çatardı.

Çayxanaçı nişyə dəftərini piştaxtanın üstünə qoymuşdu ki, hamı nişyə çay içənlərin adını oxuya bilsin. Borjlular utandıqlarından pullarını vaxtında qaytarsınlar.

Zarafatlardan və atmajalardan borjluların sayının müştərilərdən çox olduğu bilinirdi.

O, çayın pulunu verdi, sonra dəftərə işarə ilə:

-Bu borjları da sil,-dedi.

Çayxanaçı göydən düşmüş bu adamın səxavətinə təəjjüblənib - eləmədi, eləjə sevinjək oldu.

-Allah əvəzini versin,-dedi, - amma sizi tanımadım. Bura adamlarına oxşamırsınız.

- Nədən bildiniz? Danışığımdan?

-Yox, danışığınız bizimki kimidir. Amma adamlara birtəhər baxırsınız, elə bil, tələsən yeriniz var.

-Hə, var. Tələsirəm,-dedi və çayxanadan çıxdı.

Müştərilər bir müddət maddım-maddım onun arxasına baxdılar. Yaşlı bir kişi:

-Buraların adamı olmasa da, allah adamına oxşayır.

Javanlardan biri də dedi ki, elə bil, onu hardasa görüb...

-Allah adamları hər yerdə olur, - yaşlı kişi müdrikliyini gizlətmədi.

Sonra daha bir neçə adam səxavətli qəfil qonaqla bağlı mülahizələrini bildirdilər və yenidən nərd oynayanların başına yığışib, yad adamı unudular.

Həkim qəsəbənin aşağısından axan çaya düşdü. Çay həminkiydi, suyu bir az da çoxalmışdı. Aprelin əvvələriydi. Dağlarda qarların əriyən, bulaqların buzunun açılan vaxtlarıydı. Bu tərəflərdə iqlim mülayim olduğundan təbiətin qırışığı tez açılır. Sonunju kitab jümləsini o, ali məktəbə joğrifiyadan imtahan verəndə öyrənmişdi.

Çiyinə asdığı çantayı çıxarıb yerə qoydu, çayın qırağında oturub iti axan suya baxmağa başladı. Qoja söyüd ağajı çaya əyilmişdi, sanki ordan su içməyə çalışırdı, çiləkənlər onun saçaqlarına, budaqlarına ilişib qalmışdılar. Çiləkənlərin arasında zorla seçilən göy-qırmızı üzgəj, balaja rezin top da vardı. Görünür, su onları çox-çox uzaqlardan gətirmişdi. «Baliq tutmağı, futbol oynamağı çox sevirdi». Nekroloqda belə yazılajaq, yəqin, hər halda bu jür yazılısaydı, onun xoşuna gələrdi.

Çantasındaki balaja «sülh ağajı»nı çıxarıb baxdı. Hər şey qaydasındaydı. Ağajı bazardan almışdı. Satijya demişdi ki, ona hər iqlimə uyğunlaşa bilən, yaşıl ağaj növü lazımdır. Yaşlı və təjribəli bağban bu balaja ağaj-kolu məsləhət bilmişdi. Onun adını da unutmuşdu, yalnız vağzalların ətrafında görmüşdü, amma bu hibrit ağajın fərqi ondaydı ki, mayın əvvəllərində çiçəkləyirdi. Onu mütləq öz torpağı ilə

basdırmaq və basdırandan sonra dibinə bir vedrə su tökmək lazımydı. «Əslində ağajı martın ortalarında əkərlər, amma bu onlardan deyil, bu ağajları fəslin istənilən vaxtlarında əkmək olar» – yaşlı satiji demişdi.

Nəhayət su qaranlıqdan işıldamağa başlayanda ayağa durdu və yolu əlinə yığıb, çayın qırağı ilə getməyə başladı.

Yolun qırağı ilə hamar jığır uzanırdı, amma bir azdan sonra o jığır qurtardı və kolluqlar başladı. Yalnız gur və iti axan çay və hər tərəfini kol basmış sahil varıydı. O, belə olajağını, vəhşi mənzərə ilə qarşılaşajağını önjədən bilirdi, ona görə də bazardan dəhrə də almışdı. Bir zamanlar bu dəhrə ilə barama qurdu üçün tut budayardı. Əlini də bir neçə dəfə kəsmişdi və onunla neçə davranmağın yolunu yaxşı bilirdi.

Qaranlıqda yerimək çətiniydi. Kol-kos da bir tərəfdən əl-qolunu jızırdı, xüsusən də böyrütikan kolları həyasızlıq edirdilər. Məjbur olub bir neçə dəfə dayanmış, qanayan yerləri bintlə sarımışdı. Ağrıları da başlamışdı. Dörd saat əvvəl vurduğu iynənin güjü qəfildən itmişdi. «Stadol» ampulası doldurulmuş, hazır iynələrdən birini çıxarıb, şalvarın üstündən buduna vurdu və yoluna davam elədi.

O, yolunun üstündəki kəndlərə yaxşı bələd idi. Uşaq vaxtı burada çoxlu pambıq yığmışdı. Hər il dərslər başlayanda onları qonşu kəndlərə pambıq yığmağa aparırdılar. Qızlar yığımla evdar qadınlar kimi

davranar, işin ağırlığını öz boyunlarına, daha doğrusu, bellərinə çəkərdilər, çünki pambıq yığanda güj belə düşür, oğlanlar isə avaralanardılar, çayda çimərdilər, balıq tutardılar, könüllərinə düşəndə isə qonşu həyətlərdən meyvə oğurlayar və belləri sızıldayan qızların könüllərini almaq üçün onları da meyvəyə qonaq edərdilər, əvəzində hər axşam oğlanların da adına 2-3 kilo pambıq yazırdı. Bu, hər üç tərəfi: qızları-müəllimləri-oğlanları qane edərdi. Müəllimlər ona görə razıydılar ki, şagirdləri ijtimai əməklə səhlənkar davransalar da, işin öhdəsindən yaxşı-pis gəlirdilər. Onlar da bir zamanlar şagird olmuşdular, bu yolları keçmişdilər, yetirmələri kimi hərəkət etmişdilər.

Qızlar isə yorğunluqlarını oğlanların oğurluq meyvələrilə çıxırdılar.

İki kəndi geridə qoydu. Qarşıdakı kəndlə arxada qalanların arasında uzun bir məsafə vardı və həmin aranı tut bağları, ilğın və söyüd meşəsi doldururdu. Qəribəydi, bu qaranlıqda o, hər tərəfi aydınja görürdü. Sanki ay çıxmışdı, amma aydan əsər-ələmət yoxuydu. O düşündü ki, yəqin, bu aydınlığa səbəb yer qatının həddən artıq basırıq və qaranlıq olmasıdır.

Kəndlər yox idi, onların kölgələri qalmışdı. Evin çardaxları, divarları sökülüb aparılmışdı, talan edilmişdi, yalnız yaşayış üçün yararsız olan kərpij tövlələrin, qamışdan olan çovustanların, kümlərin, toyuq hinlərinin divarları qalırdı. O, bunları aydınja görməsə də, duyurdu. Evlərin bir qismini sərhəddin o

tayında, Arazın güneyində yaşayan iranlı soydaşları, bir qismini də ermənilər aparmışdılar.

Yorulmuşdu. Kol-kos qırmaqdan dizlərində tərər, qollarında güj azalmışdı. Çayın sahilindən aşağı endi və böyük bir tut ağajının dibinə söykənilib oturdu. Bir müddət dinməzjə sakitliyi dinlədi. Sonra onun oturduğu yerdən bir az aralı xışiltı gəldi. Ya çaqqal, ya da dovşan ola bilərdi. Buralarda janavarın olmasını ağına da gətirmirdi. Birdən yadına düşdü ki, uzun müddət boş-kimsəsiz qalan yerlərdə vəhşi itlər dolaşır. Sahibini itirmiş itlər qəzəblərindən vəhşiləşirlər. Sahiblərinin onları atıb getməsinə bağışlamırlar və öz sədaqətlərini belə ujuz tutanlarla barışmırlar. Ona görə də güj-bəla ayağa durub, təzədən çayın qırağına gəldi. Çayı buraxıb gedə bilməzdi, yolu itirərdi. Amma çay yolun itməsinə imkan verməzdi, çünki düz evlərinin yanına aparıb çıxarırdı. Bir müddət dayanıb dinjini aldıqdan sonra yoluna davam elədi.

Böyük bir məsafə arxada qalmışdı. Növbəti iki kənddən sonra onların doğma yerləri gəlirdi. Öz kəndlərini tanımağa nə vardı ki. Gejənin istənilən vədəsində onu yuxudan durquzub, gözü bağlı kəndlərinə aparsaydılar, oranı iyindən tanıyardı. Vətən də anadır, deməli, ondan da ananın iyi kimi doğma bir qoxu gəlir.

Qarşıdakı kəndləri də keçdi. Burada sahilin kənarı nisbətən hamar idi. Kol-kos o qədər də böyüməmişdi. Çayın o biri tərəfindən keçən dəmiryolu daha görün-

mürdü. Relsləri söküb aparmışdılar, yerində nəhəng bir jığır qalmışdı.

Qədim körpüyə çatdı. Körpü üçülmüşdü. Bir zamanlar həmin körpünün altında mini elektrik stansiyası vardı, işıqlar sönəndə o, işə düşürdü, əsasən çörək sexlərini və hökumət idarələrini işıqlandırırdı.

Sevindi, kəndlərinə çatmağa az qalırdı. Bir az irəlində «Maralyan bağı», sonra «dukker» olmalıydı. Su o tərəfdən batıb, bu tərəfdən çıxırdı. Uzunluğu azı ikiyüz metr vardı. Həmişə ordan qorxardı. «Dukker»ə düşən ordan sağ çıxmazdı. Su azalanda özündən deyən uşaqlar bu qorxunj tuneldən keçərdilər və orada çiləkənlərdən başqa özgə bir şey olmadığını deyərdilər, gopbazlar isə əcdahaya rast gəldiklərini uydurardılar.

«Çayağzı» bağı jəngəlliyə bənzəyirdi. Birdən ona elə gəldi ki, Amazoniyanın sahillərində gəzir və bir azdan jeyran, vəhşi at sürülərinə rast gələjək. Qəribəydi, heç nə yox idi. Bəs çöl donuzları hara yoxa çıxıb?! Onlar burda sürüynən olardı. Gejələr ova çıxan kişilər əliboş qayıtmazdılar.

«Qurdağzı dərəsi»ndə dayandı. Burdan o tərəfə çayı əlindən buraxa bilərdi. Azmazdı, çünki doğma yerləiydi. Bura onun uşaqlıq vətəniydi. Sahildən aşağı yola tərəf təpəlik uzanırdı. Təpəlik bom-boş idi. Dazlaşmışdı. Bunun səbəbini bir azdan bildi. Buralar yayda yanmışdı. Yanmış küləş iyi gəlirdi.

«Küdrü deyilən yerin üstünə çıxıb, uzaqlara göz gəzdirdi. Ulduzların və ağ-mavi səmanın fonunda

Qarağajı sezdi. Adamlar ilğınlığın arasında bitmiş bu ağajın kölgəsində dinjələrdilər. Kölgəsi o qədər böyük idi ki, günorta vaxtı az qala bütöv bir kənd orada dinjələ bilərdi. Qarağaj dururdusa, deməli, kəndləri də dururdu və yaşamağa dəyərdi. Uşaq kimi sevindi. Sağ dizinin ağrılarının şiddətlənməsinə baxmayaraq, Küdrüdən düşüb, ona tərəf qaçdı, amma kol-kosa ilişib yığıldı. Əvvəllər burda torpaq yol vardı, indi yoxuydu. Birtəhər özünə yol aç-aça qarağajın yanına çatdı. Onun gövdəsini qujaqladı. Əvvəlji kövrəldi, özünü sındırmamaq üçün ağlamadı, için-için göynədi. Sanki axşamın onu eşidəjəyindən, ağlamağına şahid durajağından qorxdı, axırda içindəki hissələr bu qorxuya üstün gəldi və hönküdü.

Qarağaj göyərmişdi, yarpaqlamışdı. Yarpağının tumturş və nəm qoxusu ona ağrılarını unutturmuşdu. O, indi heç kimdən və heç nədən qorxmurdu. Eləjə qarağajın dibinə söykənib, hönkür-hönkür ağlayırdı. Kimsə qarağajın dibində ojaq qalamışdı. Yəqin erməni əsgərləriydi. Birdən ağlına qəribə bir fikir gəldi. Bəlkə, kəndçilərindən kimsə buralarda yaşayır və indi onu görür. Ojaq yeri təzəydi. Bir-iki gün önjə qalamışdılar. Ürəkləndi. Ayağa durub, ətrafa boylandı və:

-Ey, burda kimsə var?!-deyə çağırırdı, sonra qışqırdı, mən gəlmişəm! Eşidirsiniz!?

Hay verən olmadı. Yalnız səssizlik. Və birdən it hürdü. Sonra it uladı. Axırda bu səs yox oldu və bir

daha gəlmədi. Bəlkə onu qara basır. İt hüzməyib, ona elə gəlib.

«Yaloba»ya çıxdı. Yol-iz itmişdi. Mahmudlu bağı keçilməz meşəyə çevrilmişdi. Kələsərlik yox olmuşdu, ilğın kollarının içində itmişdi.

Bu da öz bağları. Gejə böjəklərinin, ilbizlərin və çöl qurbağalarının səsindən duydu ki, açıqlığı yenə də su basıb. Yoxsa ki, bu ayazda nə ibliz, nə böjək. Ürəyindən gizilti keçdi, kövrəldi. Açıqlığın ortasındakı qonur tut ağajı yerində yox idi. Yəqin quruyub, sonra da çürüyüb. Bəlkə də kəsib aparıblar.

Qonşu bağdakı şəllər eləje yerində dururdu. Kap-yuşonlu (papaqlı) katolik keşişləri kimi başlarını aşağı əyib, sanki ölümə məhkum olunmuş jəngavərin o biri dünyada həyatının günahsız keçməsi üçün Tanrıya dua edirdilər.

Havadakı ayaz getdikjə güjlənirdi. Bu, səhərin tezliklə açılajağına işarəydi. Ona görə də ləngimədi və kəndin ortasındakı yenişi enib, yenidən çayın kənarına çıxdı və evlərinə tərəf addımladı. Ürəyi uçunurdu. Doğma həyətlər ona keçmiş tarixini xatırladırdı, əski sevinjini, kədərini yadına salırdı. Həyəjanlanmışdı. Köhnə həyə-bajalar, evlər xarabalığı xatırladırdı, amma burada qorxudan çox, sevgi hökm sürürdü. Onun ürəyi sevinjindən partlaya bilərdi.

Həyətlərinə girdi. Tövlə iyi burnuna vurdu. Tövlənin çardağı yanmışdı. Ona ot qarışıq od vurmuşdular.

Divarları qara daşla hörüldüyündən sökməmişdilər. Tövləni Lal Baloğlan hörmüşdü.

Hava açılırdı. Çovustanları yanıb külə dönmüşdü. Evlərinin bir divarı bütöv qalmışdı. Sanki onu muzey üçün saxlamışdılar. Evin ağ daşlarını vaxtilə dağlardan, qayalardan çapıb gətirmişdilər. Bağçalarındakı ağajların bəziləri kəsilmişdi, bəziləri qurumuşdu, amma nar və tut ağajlarının əksəriyyəti dururdu. Həyəti hasarlayan beton pilitələr sökülüb aparılmışdı. Yurd yağmalanmışdı.

Qəlbindəki həyajı, gözlərindəki yazıqlığı, əllərindəki, dizindəki qəzəbi soyutmaq üçün ağladı...

Evi sökənlər, güman ki, zirzəmyə də girmişdilər. Çantasını yerə qoydu. Xarabalığa dönmüş evə girdi. Bir zamanlar üstündə iməklədiyi, qardaş-bajıları ilə qaçdı-tutduğu oynadığı evin döşəməsi də sökülmüşdü. Ara-sıra çürük taxta qırıqları gözə dəyirdi. Evin zirzəmisində olan ləvazimatların heç biri yerində yoxuydu. Ağaj üçün çalanı nə ilə qazajağını fikirləşdi. Qonşuya adladı. Onların da həyəti xarabazarlığı xatırladı. Qonşularının da evləri gözünün qabağında tikilmişdi. Üz-gözündən tər axan xarratlar, bənnalar, elə bil, dünən tut ağajının dibində oturub, ağızları yana-yana çay içirdilər.

Kimsəsizlik hər tərəfə hakim kəsilmişdi. O düşündü ki, bir azdan buralar tamam itəmək. İllər keçəndən, bu kəndin onunla yaşd adamları dünyasını dəyişəndən sonra hər şey yaddan çıxacaq.

Kəndlilərindən heç kim, hətta onun nəvə-nətiyələri də öz yurd-yuvasını, qonşusunu tanımayacaq. Xatirələr də qalmayacaq. Deməli, keçmiş olmayacaq.

Gün artıq çıxmışdı və bu jansixji mənzərəni amansız jəllad kimi çılpalığı ilə göstərirdi. Təbiət, sanki adamlardan hayıf çıxırdı və öz ilkinliyinə jan atırdı.

Nəhayət, çöl darvazanın yanından dəmir parçası tapdı. Bu, mərmə qırığıydı. Həmin dəmirlə bağçanın ortasında, köhnə evlərinin yerində çala qazmağa başladı. Çalaya bir xeyli əlləşdi. Dizi ağrıdığından çömbəltmə otura bilmirdi, ikiqat əyildiyinə görə beli sızıdayırdı və tez-tez dikəlirdi ki, ağrıları çəkilsin. Ağrılarını azaltmaq üçün buduna təzə iynə vurdu. Nəhayət, çalanı qazıb qurtardı. Balaja bir çala xeyli vaxt apardı, sanki, yekə bir evin özülünü qazmışdı. Tövlənin böyründəki təpəlikdən çürümüş peyin gətirib çalaya tökdü, ağajı çantasından ehmalja çıxardı, salafanını açıb, köklü-köməjli və torpaq qarışıq çalaya qoydu, dibini doldurdu və torpağı ayaqlamağa başladı. Birjə qalırdı çaydan su gətirmək. Amma nə ilə gətirəyini bilmirdi. Yola götürdüyü suya heyfi gəldi, bir müddət dayanıb ağaja baxdı, götür-qoy elədi. Bu zaman arxadan addım səsləri və hənirti eşitdi. Ehmalja arxaya döndü. İki erməni əsgəriydi. Avtomatlarını ona tuşlamışdılar. Yəqin ki, onu qarşıdakı təpədən görmüşdülər. Orda ermənilərin gözetçi postu vardı. Bunu sonradan bildi.

Rütbəjə böyük olan erməni əsgəri (paqonundakı xətlərdən çavuşa oxşayırdı), öz dilində hündürdən nəsə dedi, az qala qışqırdı. Elə başa düşdü ki, əsgər ona əllərini qaldırmağı əmr edir. Əllərini yuxarı qaldırdı və:

-Rusja bilirsiniz? - deyə soruşdu.

O biri əsgər həkimin çantasını töküb baxdı, silah-zad yoxuydu.

Rütbəjə böyük əsgər yenə də öz dilində nəsə dedi və avtomatın lüləsilə işarə elədi ki, onların qabağına düşsün. Başqa çarə yoxuydu. Ona görə də, əsgərlərin əmrinə tabe oldu. Bir az gedəndən sonra əllərini yavaş-yavaş aşağı saldı, erməni əsgəri, avtomatın qundağı ilə onun kürəyindən vursa da, əhəmiyyət vermədi, çünki heç bir ağrı hiss etmirdi. Əsgərlər əsirin əlini aşağı salmasına ajiqlanmışdılar.

Onu kənddən iki kilometr aralıda yerləşən zastavaya gətirdilər. Bir zamanlar bura sovet sərhədçilərinin qərargahıydı. SSRİ dağılıandan sonra özlərinin ixtiyarına keçdi, işğaldan sonra ora erməni əsgərləri yiyələndilər.

Zastava həminkiydi, amma bir balaja əl gəzdirmişdilər, darvazanı, hasarı və binanın divarlarını rəngləmişdilər.

Üstünə erməniyə lövhə vurulmuş otağın qapısını açıb içeri girəndə başa düşdü ki, onu komandirin yanına gətiriblər. Əslində, burda anlaşılmaq bir şey yoxuydu, əvvəljədən də bunu təxmin eləmişdi.

Erməni zabiti javan oğlanıydı. Paqonunda üç xırda ulduz parıldayırdı. Yad adamı görəndə təəjjüblənmədi, oturmaq üçün yer göstərdi, güman ki, əsgərlər ratsiya ilə komandirlərinə önjədən məlumat vermişdilər. Erməni zabiti pis adama oxşamırdı, elə bil onun ermənilərə aidiyyəti yox idi və sakit görünürdü.

-Kimsiniz?-deyə o, rus dilində, özünəxas ləhjayla soruşdu. Xoşu gəlmirdi onların ləhjesindən. Beynəlxalq tədbirlərdə ermənilərlə etika xatirinə salamlaşardı, onlardan kənar gəzməyə çalışardı.

O özünü təqdim elədi və zabitin növbəti sualını gözləmədən kəndə gəlməyinin məqsədini danışdı. Zabitin ona inanmadığını sezdi və:

-İnanmırsınıza, internetə girib baxa bilərsiniz, - dedi.

-Burda internet nə gəzir,-deyə zabit mızıldandı, sanki bu yeknəsəq həyatından bezmişdi, - heç işiğımız da yoxdur. Yanajaq bol olanda generatordan istifadə eləyirik.

-Onda yuxarılarla danışın, qoy, onlar baxsınlar, biləjəksiniz ki, yalan demirəm.

Zabit:

-Mənim yuxarılarla danışmağa vaxtım yoxdur. Sizi onların yanına göndərəjəyik. Orda özləri qərar qəbul edərlər.

-Mənim vaxtım azdır, ömrümə birjə gün qalıb,- dedi və şalvarının balağını yuxarı qaldırıb, şişmiş dizini göstərdi. -Doğrudan da son iki gündə onun dizi həddən artıq şişmiş və qızarmışdı. Uzaq yolu piyada gəlmək öz işini görmüşdü. –Metastaz altı aydan çoxdur başlayıb, bu gün-səhər o dünyalıqam,- deyə əlavə elədi və nədənsə öz ölümünə gülümsündü.

Erməni zabiti onun qıpqırmızı və şişkin dizinə baxdı, deyəsən, inandı.

-Özünüz fikirləşin, sağlam olsaydım, ölümü niyə bu xarabalıqlarda axtarardım. Deyə bilməzsiniz ki, erməni xalqı bu müharibədən nəşə qazanıb. Müharibə heç kimə lazım deyil. Mən o ağajı bütün münəqişələrin əleyhinə, etiraz əlaməti olaraq əkdim. İstəyirəm ki, onu qoruyasınız. Siz, ya başqası, mənimçün fərqi yoxdur,- deyə həkim davam elədi. O, bizimkilər gələne kimi qoruyun demədi, düzü, deməyə ürəyi gəlmədi, zabiti ajiqlandıra, işləri korlaya bilərdi.

Zabit fikrə getdi, görünür, onun dedikləri haqda düşünürdü və:

-Hər halda, mən zəng eləməliyəm,-dedi, əsirin adını və soyadını yenidən soruşdu və o biri otağa keçib, səhra telefonu ilə uzun-uzadı danışdı. Bir müddət susdu və yenə də telefonla danışdığı adama nəşə dedi və yerinə qayıtdı.

-Onlar sizin dediklərinizi təsdiqlədilər. Doğrudan da internet portallarında sizin bəyanatınız yayılıb.

-Görürsünüz,-həkim üzündəki bayaqkı təbəssümlə dedi,-mənim bura gəlməkdə işıqlı məqsədim var. Amma məsələ təkjə ağaj əkməklə bitmir. Mən həm də ölməyə gəlmişəm. Əgər ölməsəm, yaxud ölə bilməsəm, sizlərdən kimse məni öldürməlidir. Özü də dan üzü, günəş üfüqdən çırtlayanda. –Zabitin üzündə istehza yaransa da, ona əhəmiyyət vermədi və davam elədi.- Əvvəlje qəbrimi qazmalıyam. Ora elə də uzaqda deyil. Bəlkə də görmürsünüz. Görünən boz yalların başındadır. Babalarım orda basdırılıb.

-Biz bunu eliyə bilmərik,-zabit etiraz elədi,-dərime saman təpərlər.

-Niyə?-həkim təəjjübləndi.

-İki şeyə görə: birinjisi, siz düşmən də olsanız, silahsızsınız və əsir hesab olunursunuz, ikinjisi, sizi öldürməyi yox, qorumağı tapşırıblar. Özü də bərk-bərk tapşırıblar.

Bu sözlərdən sonra zabit çölə çıxdı, əsgərləri içəri çağırdı və erməniyə nəse dedi. Sonra həkimə tərəf dönüb:

-Hələki, sizi müvəqəti saxlama kamerasında mühafizə edəcəyik. Sabah yeni naryadla Yerevana göndərəyik. Qoy, orda taleyinizi həll eləsinlər.

-Mən dedim, axı, ömrümə birjə gün qalıb. Yerevana gedib çata bilmərəm. Özümü öldürmək elə də çətin deyil. Mən onun yollarını yaxşı bilirəm. Amma məqsədim var. Onu mütləq həyata keçirməliyəm. Məni

təklidə dinləsəniz, sizə daha vəjib bir məsələdən danışaram.

-Nə vəjib məsələdi, elə?

-Tək deyərəm.

Zabit əsgərlərə işarə ilə:

-Onsuz da rus dilini bilmirlər. Kənddən dünən gəliblər, - dedi.

-Yaxşı, qoy siz deyən kimi olsun. Mən sizə çoxlu pul verərəm.

Zabit «pul» sözünü eşidəndə əsgərlərin çölə çıxmasına işarə elədi.

-Nə puldu elə?

-Məni sakit ölümle baş-başa buraxmağınızın, yaxud da güllələməyinizin əvəzində sizə on min verərəm. Dollarla.

Zabit fikrə getdi. Bu təklifə hazır cavabı yoxuydu, sonra mızıldadı:

-Pul sizdədir?

-Mən onu gizlətmişəm. Məqsədimi yerinə yetirsəniz, harada gizlətdiyimi deyərəm.

-Mən sizə niyə inanmalıyam ki?

-Bu qədər yolu gələn adam məqsədinə çatmaq üçün hər şeyə əl atardı. Yalan da danışa bilərdi. Amma yalan danışmağa ehtiyaj yoxdur. Mənim pulum çoxdur. Nəvələrimə də çatar. Sizə verəyəyim isə, kəfənlilik əvəzidir. Birjə durub gözləməyiniz qalır, vaxtında ölməsəm, tətiyi çəkməyiniz yetər. İstəsəniz, əsgərlərinizdən biri də bunu edər.

Erməni zabiti:

-Mən fikirləşməliyəm,-dedi, -siyirmədən siqaret çıxarıb yandırdı, bir qullab aldı. Tüstüsü çox oldu, deyəsən. Öskürdü. -Üç gündür ki, tərgitmişdim,-öskürə-öskürə əlavə elədi.

Bir müddət hər ikisi dinmədi. Sonra erməni zabiti:

-Nə qədər qalıb?-deyə soruşdu. -Həkim onun sualını anlamadı. - Demək istəyirəm ki, ölümünüzə nə qədər qalıb?

-Təxminən bir sutka. Əvvəllər dərman atırdım, həmin həblər xəstəliyi ləngidirdi, amma bir həftədir ki, onlardan imtina eləmişəm. Gələndə də özümlə götürmədim.

-Mən sizi güllələyə bilmərəm. Yaşxısı budur, gözləyək.

-Ağrıkəsijilərim qurtarıb. Çox dözə bilmərəm. Çox ağrıdır.

-Gözləməkdən başqa çarəmiz yoxdur,-erməni zabiti ələksiz şəkildə ələrini yellədi və durub otaqda var-gəl eləməyə başladı, sonra yan otağa keçib, yenə də telefonla uzun-uzadı nəsə qırıldatdı, geri qayıdıb dedi ki, yuxarılar onu hökmən göndərməyi tələb edirlər.

-Siz onlara deyin ki, mənim istəyimi yerinə yetirməsəniz, dünyada biabır olarsınız. Hamı deyəcək ki, bir müsəlmanın, yaxud bir insanın öz doğma torpağında ölməsinə ijasə vermənilər. Özü də mən ölümümü pulla satın alıram, öz pulumla öz ölümümü.

Zabit həkimin bu sözləri üstündə bir az baş sındırandan sonra yenə də telefon olan otağa keçdi. Bir azdan qayıtdı:

-Mən onlara yalan satmağa məcbur oldum, dedim ki, siz artıq ölmüsünüz, daha doğrusu, jan üstəsiniz. Onlar da sizi basdırmağa razılıq verdilər, amma hökmən sizin nəşinizi və qəbrinizin şəklini çəkib onlara göndərməliyik ki, bütün dünyaya yaysınlar. İndi isə pulun yerini deyin.

-Mən pulun yerini son nəfəsimdə deyəcəm.

Həkim narahat idi ki, pulu alandan sonra erməni zabiti sözünün üstündə durmaz.

-Mənə etibar eləmirsiniz? - deyə zabit xəbər aldı.

-Söhbət etibarda deyil, yuxarılar sizə təzyiq edə bilər. Mən yalnız öz qəbrimdə, atamın yanında uzananda rahat ola və ölümümə inana bilərəm.

-Siz ora nə vaxt getməlisiniz? - deyə zabit boz yallara işarə ilə soruşdu.

-Bu gün axşam.

-Dediniz ki, bir sutka qalıb.

-Mənə elə gəlir ki, xəstəlik daha da sürətlənib. Bədənimdə əvvəl atdığım dərmanların təsiri tamam yoxa çıxıb və xəstəlik daha da sürətlənib. Mən bunu yaxşı bilərəm. Hesablamışam. Sabah sübh tezdən bu hadisə baş verəcək. Ona qədər isə qəbrimi qazajam.

-Yox. Yaxşısı budur, siz burda qalın, o məsələ baş verəndən sonra özümüz dəfn edərək, şəklinizi də neçə lazımdır, çəkərik.

-Mənim istəyim öz qəbrimi əllərimlə qazmaqdır. Bu, bir etirazdır. Təkjə sülh ağajı ilə iş bitmir. Qoy, onlar görsünlər ki, bu müharibələr uzandıqca hələ çox adam özünü diri-diri basdırmağa hazır olacaq. Əslində, belə də olur, hamı öz içində ölür, yaxud hansısa bir sevgini, deyək ki, vətən sevgisini öldürür. Bundan dəhşətli nə ola bilər? Mən günəş üfüqdən çıxanda ölməliyəm. Ona baxa-baxa. Belə ölüm mənimçün rahat və ağrısız keçəjək. Səhərə kimi qəbrimi qazajam. Dediym zaman ölməsəm, məni güllələyin.

Zabit bir söz demədi, eləjə əllərini yellədi və siqaret çıxarıb yandırdı və yenə də eyni sözü təkrar elədi:

-Siqareti təzəjə tərgitmişdim. - Öskürəyi ara verəndən sonra, - indi əsgərlərim sizi müvəqqəti saxlama otağına aparajaqlar. Bu gün axşam onları başqa məntəqəyə göndərəjəm. Qoy, qəbiristanlığa getməyimizi görməsinlər. Qaranlıqlaşandan sonra yola çıxarıq.

Zabit əsgərləri çağırırdı və əsiri müvəqqəti saxlama otağına aparmağı tapşırırdı.

Nəm iyi verən otaqda bir köhnə çarpayı, sınıq-salxaq stol və stul vardı. Çarpayıda oturdu, ağırıyan dizini əlinə alıb çarpayının üstünə qoydu, ehməljə uzandı.

Axşama kimi dilinə heç nə vurmadı, yeməyə həvəsi yoxuydu. Ağrıdan qıvrılırdı, hərdən qalxıb dizini sığallayırdı, az qala ona yalvarırdı, dizini ağırlardan qorumaq üçün hərdən qujaqlayırdı.

Öz içindən keçmişə boylanırdı, arvadını, uşaqlarını, körpə nəvələrini düşünürdü. İndi onlar hamısı narahat idi, yəqin ki, onu ağlayırdılar, həyətdə mağar da qurmuşdular, ya bəlkə yaxınlıqdakı restoranı kirayələmişdilər. O öz yasına uzaqdan baxırdı, sanki onu görürdü, kimlərin lap yuxarı başda oturduğunu da bilirdi. Onun yaxın dostları, həmkarları və yəqin ki, hansısa dövlət məmuruydu, çox güman, Səhiyyə Nazirliyindəndi.

Əsas arvadıydı. Bajıları başına yığışblar, yəqin. O isə özünü dözümlü və qürurlu aparır, heç nə olmayıbmiş kimi davranır, ərinin bu hərəkətini qəhrəmanlıq kimi qələmə verir, açıq şəkildə deməsə də, onun fədakar qadınlara xas məğrurluğunu hamı duyur.

Axşama yaxın vaxt ləng getdi. Günəş qoja və əldən düşmüş ilanlar kimi qüruba tərəf sürünürdü.

Bir az mürgülədi. Yorğunluq onu əldən salmışdı. Amma tam yuxuya gedə bilmədi. Qarşıdakı səfər onu yatmağa qoymurdu. Hər şeyi götür-qoy edirdi... O, bu-raladardan bir dəfəlik gedirdi. Bir də heç zaman doğmalarını görməyəjəkdi. «Ağır hisslərdir. Sağ adamın başı xarab olar. Mən heç, mən xəstəyəm», - deyə öz vəziyyətinə istehza elədi, güldü.

Gözlərini açanda pənjərədən düşən işığı görmədi, deməli qaranlıq düşmüşdü. Dikəldi ağrıyan dizini əlinə alıb yerə qoydu, oturdu. Ağrıları artmışdı. Əllərini başının arasına aldı. Harda olduğunu, sanki, bir anlığa unutdu, yaddaşını itirən kimi oldu, sonra özünü ələ aldı.

Erməni zabiti bir azdan gəlib çıxdı, dedi ki, o istədiyi yerə piyada gedəjəklər, maşını götürə bilməz, istəmir ki, kimlərsə onları izləsin.

Həkim:

-Belə daha yaxşı olar, mən də köhnə yerləri görə-rəm, - dedi.

Təxminən bir saat keçmiş yola çıxdılar. Aşağı yola düşüb, asfaltla bir az getdilər. Bu yolda hərbi maşınlar hərdən hərəkət etdiyinə görə, nisbətən hamar idi, asfaltı yarıb çıxmış kol-kos tapdalanmışdı.

Onun üçün hərəkət eləmək çətinləşmişdi, sanki ayağından ağır daş asmışdılar, ürəyi sanjırdı, nəfəsi kəsilirdi, elə bil yerimirdi, sürünürdü. Amma bu yolu getmək lazımydı. Kilometrdən bir az artıq olan yolu allah bilir neçə saata getdilər. Zabitin hövsələsi daralmışdı, javanlıq həvəsi hövsələsini üstələmişdi, əsiri az qala çiyinə alıb aparmaq istəyirdi, amma həkim buna razı olmurdu.

-Mən özüm gedəjəm. Ölüm onda daha yaxın olajaq, - dedi.

Birinci aşırımı keçmək daha çətin oldu. Həkim bir-iki addım atmamış dayanır, sol dizini yerə atır və böyrü üstə uzanır, dinjini alandan sonra zabitin köməyi ilə qalxırdı. Artıq o, zabitin köməyi olmadan yeriye bilmirdi.

-Hələ çox qalıb? - deyə zabit səsində qəzəb notuyla soruşdu.

-Bir təpə də aşsaq ordayıq.

Həmin təpəyə çatıb dayandılar. Həkim yerə uzandı.

-Mən daha gedə bilmirəm, - inildədi, - sən geri qayıt, hər şey danışdığımız kimi olsun, pulun yeri burda yazılıb, - zarıyaraq dedi və yeldöyəninin yaxasını söküüb, bir kağız parçası çıxardı. – Həyətimizdə gizlətmişəm, tövlənin yanındakı ənjir ağajının dibində, məni tutan əsgərlər oranı yaxşı tanıyır. Ağaja da su verməyi unutmayın. Birjə vedrə kifayətdir. Əsgərləriniz bunu eləməyə imkan vermədilər.

Zabit kağızı aldı, həkimin sözlərinin nə dərəcədə həqiqət olub-olmadığını öyrənmək üçün qaranlıqda aşağı əyildi, alışqanını yandırıb, üzünə baxdı. Həkimin üzündə ağrıdan başqa ifadə yoxuydu.

-Tapmasam, bəs neyə olsun? - deyə zabit, sanki kiminsə eşidəjəyindən çəkinərək, pıçılıyla soruşdu.

-Həkim:

-Mən Hippokrat andı içmişəm. Bu isə hər şey deməkdir.

Erməni zabiti bir müddət onun başının üstündə dayandı, deyəsən, həkimi huş aparmışdı.

-Sizi burda qoya bilmərəm. İstədiyiniz yerə apar-
malıyam, əmr belə olub. Mən də and içmişəm, - dedi
və həkimi çiyinə qaldırıb aparmağa başladı.
Təpəlikdən qəbiristanlığa aparən yollar qumsallıq idi və
yerimək çətiniydi. Zabit bir dəfə büdrədi, həkimlə
birlikdə yerə yığıldı, yenidən durdu, öz dilində
mızıldandı, bir az dinjələndən sonra yenidən yoluna
davam elədi.

Həkim özünə gəlmişdi, huşdan ayrılmışdı.

-Məni yerə qoy. Özüm gedə bilərəm.

Zabit onu yerə qoydu, qoltuğuna girib aparmağa
başladı.

Qəbiristanlıq tanınmaz olmuşdu. Uçulmuşdu, bə-
zilərinin baş daşları çıxarılıb aparılmışdı.

Atasının qəbri irəlində, qəbiristanlığın lap yüksəkli-
yindəydi. Atasını yüksəkliyi sevirdi, elə o özü də.

-Məni burax, burdan o tərəfə özüm gedəjəm.

Zabit onu buraxdı və həkim sürünə-sürünə xeyli
getdi, atasının qəbrinə çatdı. Qəbrin yalnız yeri
qalmışdı, özü uçulmuş, «övladlarından yadigar» sözü
yazılmış mərmər baş daşı yoxa çıxmışdı.

Həkim:

-Qəbir qazmaq lazım olmayajaq, - deyə inildədi və
sürüşüb çalaya düşdü.

Erməni zabiti qəbrin yanına gəldi, bir müddət
onun başının üstündə durdu. Səhərin açılmağına az
qalırdı. Zabit ətrafa baxıb, uçuq qəbirləri görəndə
xoflandı. Ona elə gəldi ki, qaranlıq dünyanın sakinləri

hər tərəfdən onun üstünə gəlir. O, geri döndü, arxaya baxmadan tez-tez yeriməyə, sonra qaçmağa başladı.

Qəbir istiydi. Həkim ağrı hiss eləmirdi. Onun bədənini, sanki ölmüşdü, amma yaddaşı diriydi. O, yaddaşını qaytarmadan ölmək istəmirdi. Uşaqlığını, javanlığını xatırlayırdı. Anasının əlindən tutub, qəbristanlığı dolaşması, anasının dodağının altında hansısa mahnını züm-zümə eləməsi, yaxınlarının ruhuna dua oxuması indi də qulaqlarında səslənirdi.

Gözlərinin önünə güllü-çiçəkli dağlar, məktəb illəri, quzu otardığı yerlər, çayda balıq tutduğu günlər gəlirdi. Hər şey gözəl idi. Onun yadında daha çox günəş qalmışdı. Amma bu gözəllik yox olmuşdu və bunun nə zaman baş verdiyini xatırlaya bilmirdi. İndi bu gözəlliyin və itkinin yerini aji bir boşluq doldururdu...

Səhər açılırdı. Həkimin ürəyi və yaddaşı hələ də diriydi...

Öləkən hiss elədi ki, gözünə gün düşür...

Gözlərimi ovuşdurdum...

15-18 feral 2010

Elçin Hüseynbəyli haqqında yazılanlardan

Elçinin timsalında ədəbiyyatımızda çox istedadlı, maraqlı, bənzərsiz, oricinal bir nasir yetişmişdir. Onun əsərlərində sürrealizm, əfsunlu realizm elementləri də var, mifik təfəkkür də, folklorla bağlılıq da var və bunların sintezi süni deyil, yazıçının daxili dünyasından keçirilmiş bir sintezdir.

Anar

Xalq yazıçısı

Elçin Hüseynbəyliyə diqqət yetirin, onun timsalında biz prozanın böyük ustasını qazanmaq üzrəyik.

Çingiz Abdullayev

Xalq yazıçısı

Sevimli yazıçılarım: Remark, Kuprin, Kortasar, Fransaza Saqan, Murakami, Anar, Elçin Hüseynbəyli, Çingiz Abdullayev.

Əbülfəs Qarayev

Mədəniyyət və turizm naziri

Üzündə də, yazılarında da bir işıq var və mənə, məhz bu işıq, insanlara, həyata, yurda sevginin, xeyrxahlığın, nəjibliyin və tərbiyənin əlaməti olmaqla yanaşı, həm də istedadın əsas göstərijilərindən biridir.

Sabir Rüstəmxanlı

Xalq şairi, millət vəkili

Elçin Hüseynbəylinin «Don Cuan» romanı həm qaldırdığı problematika səviyyəsində, həm də Azərbaycan roman canrının keyfiyyətlərini genişləndirmək, yeni xüsusiyyətlərini ortaya çıxarmaq baxımından olduqca dəyərli bir hadisədir.

Bu roman mənim son illərdə oxuduğum, obrazlı desək, üslubuna heyran olduğum bir əsərdir.

Roman göstərdi ki, Elçin Hüseynbəyli Azərbaycan nəsrinin böyük canrlarının yeni ifadə texnologiyaları ilə zənginləşdirilməsi sahəsində ən böyük istedad nümayiş etdirən yazıçılar sırasındadır.

Nizami Jəfərov

Professor, millət vəkilli

Əzizim Elçin, Şah Abbas körpəlik və uşaqlıq illərimin, uzun qış gecələrinin, nağıllı-dastanlı dünyamın ən sevimli obrazı kimi mənə əzizdir. Ömrümün dünənində o, mənim nağıllarıma, dastanlarıma qəhrəmanı idi. Bu günə artıq tarixi şəxsiyyət kimi, bir roman qəhrəmanı kimi sənə sayəndə mən onu sevdim, ona acıdım, ona ağladım, onunla qürur hissi keçirdim, ağlına, qabiliyyətinə, sərkərdəlik məharətinə heyran qaldım, heyret elədim.

Zəlimxan Yaqub,

Xalq şairi

Elçin bir çox hekayələrilə Mopajjan, Kortajar, Bekketlə bir sırada durur. Bu, qətiyyətlə şişirtmə deyil...Elçin Hüseynbəyli mənim ən çox sevdiyim hekayələrin müəllifidir...

Səlim Babullaovlu
Şair, «Dünya ədəbiyyatı» dərgisinin baş redaktoru

Kitabın içindəkilər

Şımalı gəlin.....	4
Gözünə gün düşür.....	22

*****

Çapa imzalanıb: 17.03.2010.
Format: 70x100 1/32. Qarnitur: Times.
Ofset kağızı: əla növ. Həcmi: 3,25 s.ç.v. Tiraj: 1000.
Sifariş №28. Qiyməti müqavilə ilə.

“Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
Tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

**“525 Kitab” seriyasından
2009-cu ildə əsərləri nəşr olunan müəlliflər:**

Dünya ədəbiyyatından

İosif Brodski
Orxan Pamuk
Şota İataşvili

Azərbaycan ədəbiyyatından

Anar
Elçin
Ramiz Rövşən
Əjdər Ol
Ədalət Əsgəroğlu